

Jonathan Bousfield
Martićeva 32
Zagreb

Stručni rad
929.52D'Annunzio, G.
323(497.561Rijeka)“1919/1921“
069

Pohvala kulturi nasilja

(Suradnik Jutarnjeg lista bio je 12. rujna 2019. na izložbi *Disobbedisco* u Trstu, koja o D'Annunziju i njegovoj povijesnoj ulozi priča sasvim drugačiju priču)

Prva stvar koju posjetitelj vidi na izložbi je predivno dotjeran, stari Fiat T-4, čija se ulaštena kestenjasto smeđa karoserija predivno presijava pod dobro usmjerenim svjetlima. U ovom je automobilu Gabriele D'Annunzio ušao u grad Rijeku, rano ujutro 12. rujna 1919. Na ostakljenoj stalaži, odmah sa strane, nalaze se D'Annun-

Gabriele D'Annunzio (sa štapom)

zijeve zaštitne naočale i vozački ogrtač koji je tako dobro očuvan i ispeglan da se čini kao da bi ga svaki čas mogao netko prošetati po modnoj pisti u nekoj retro-futurističkoj reviji.

Brzina. Pustolovina. Uniforme. Nalazimo se u prostoriji kojom počinje izložba “Disobbedisco”, izložba koja obilježava stotinu godina od D’Annunzijeve marša na Rijeku (ovdje navedenu talijanskim nazivom, Fiume) kojim je počela okupacija toga grada, koja je potrajala sve do siječnja 1921.

Postavljena u prostoru koji nosi naziv Il Salone degli incanti, u nekadašnjoj tršćanskoj ribljoj tržnici, izložba traje do 3. studenoga. Čini se kao da će je malo tko propustiti, s obzirom na to da su po cijeloj Rivi del mandracchio izvještene crvene reklamne, “Disobbedisco” zastave, koje namjernike vode pravo prema izložbi.

O D’Annunzijevoj šesnaestomjesečnoj vladavini Rijekom oduvijek su bila podijeljena mišljenja. S jedne strane on je bio proto-fašist, čovjek čiji je repertoar govora s uličnih balkona, uniformi i parada, oduševljeno usvojio Benito Mussolini. Drugi ga vide kao libertinca, revolucionara, čovjeka čiji je iskreni nacionalizam imao oslobađajući učinak na ljude frustrirane neučinkovitim i iskvaženim rimskim političarima.

Ova izložba u Trstu očito je bliža drugom gledištu. “Riječki pothvat nije bio fašistički čin”, kaže se u uvodnim riječima na izložbenom letku u kojemu se dalje govori da je sve to možda počelo iz nacionalističkih pobuda, ali da je okončano kao neka vrsta vježbe iz revolucionarne demokracije.

D’Annunzio je na izložbi prikazan vrlo živo, kao čovjek čija su djela poticajna, pri čemu se oportunistički podilazi današnjim nagnućima prema nacionalnim samo-veličanjima (pri čemu to nije slučaj samo s Italijom), pa je tako cijeli D’Annunzijevo pothvat prikazan poprilično uljepšano, iako je stvarnost bila mnogo složenija.

Izložba priču o D’Annunziju počinje njegovim jutarnjim sukobom s talijanskim generalom Pittalughom, na ulasku u Rijeku, 12. rujna 1919. Bio je to njegov čuveni “prijelaz preko Rubikona”, kad je pjesnik odbio generalovu naredbu da se zaustavi. To je doista vrlo dramatičan početak, no na taj način cijela priča o D’Annunziju i Rijeci gubi širi, povijesni kontekst.

Vidimo D’Annunzija, pobunjenika koji diže nos prema nadređenima umjesto da nam se objasni kako se njegov marš na sporni grad mogao moralno opravdati. Umjesto toga kustos izložbe dovinuo se kako da nam prikaže jednu izrazito političku priču tako da iz nje zapravo politiku - izostavi.

Gabriele D'Annunzio oko 1900.

Fascinantne pojedinosti

Kustos izložbe, Giordano Bruno Guerri, inače je glavni ravnatelj kompleksa Vittoriale, nekadašnje D'Annunzijeve rezidencije na obali Lago di Garda. Guerri poznaje D'Annunzijevu ostavštinu i sadržaj arhiva iznutra i izvana, štoviše njegova knjiga *Disobbedisco: cinquecento giorni di rivoluzione* (tiskana u ožujku, koja dobrim dijelom pomaže i kao vodič kroz izložbu) puna je fascinantnih pojedinosti i uvlači čitatelja u samu nutrinu D'Annunzijeva dvora. Međutim, Guerri pažljivo bira koje će pojedinosti iznijeti, u želji da nam predstavi D'Annunzija, kao simpatičnoga, talijanskog junaka koji je iza sebe ostavio pozitivno, idealizirano nasljeđe.

D'Annunzijeva pozicija opravdanoga talijanskog nacionalizma prikazana je realno i istinito u pratećim komentarima izložaka. No, kakav je učinak taj nacionalizam imao po druge, to je, uglavnom, ostavljeno posjetiocima da sami procijene. Tako je jasno navedeno da je Rijeka 1919. godina bila multikulturalna sredina u kojoj Talijani nisu bili apsolutna većina, ali ne saznajemo što se dogodilo toj multikulturalnoj

sredini nakon što je D'Annunzio preuzeo vlast. D'Annunzio je, čitamo, bio uvjeren u "superiornost latinske kulture". No, na pitanje, kome i čemu je bila superiorna ta kultura, ne dobivamo odgovora.

Politika nacionalne superiornosti bila je od središnje važnosti u D'Annunzijevo obraćanju javnosti od samoga početka. Njegovo uvjerenje u to da je latinizam esencijalan i na istočnoj obali Jadranskoga mora (iz čega proizlazi da tim područjem ne treba vladati nitko drugi osim Talijana) bio je presudan u kampanji za priključivanje Italije u Prvi svjetski rat. Novinski članci poput onoga koji je tiskan u *Le Figaro* 1915. godine, pod naslovom *La très amère Adriatique* (Gorki Jadran) tipično je, za njega poetskim jezikom, tvrdio da su cijelo Jadransko more Italiji ostavili Bogovi. Nakon rata, kad je postalo jasno da neće biti ništa od maksimalističkih zahtjeva talijanskih nacionalista, D'Annunzio je i dalje proklamirao (i pri tome sasvim netočno prikazivao etnički sastav tog područja) da cijelu Dalmaciju legitimno treba pripojiti Italiji. U *Lettere ai Dalmati* ("Pismo Dalmatincima", u kojem pod "Dalmatincima" on smatra manjinski dio žitelja Dalmacije koji su govorili talijanski, a ne većinske Slavene) iz siječnja 1919. on je zahtijevao ne samo pripojenje Rijeke, nego i cijele Dalmacije, uključujući Zadar, Šibenik, Split i Trogir. A sve te teme ponovo je naglašavao i u svojim govorima u travnju i u svibnju 1919. godine, u Veneciji i u Rimu, uvjeravajući svoju slušalačku publiku da su nakon rata Talijani bili žrtve pljačke, da su ostali bez svoga jadranskoga nasljeđa.

D'Annunzijevo odnošenje prema onima koji su doista živjeli na istočnoj obali Jadrana sažet je u njegovu "Obraćanju Hrvatima", koje je tiskano u *Rijeci*, u novinama *La Vedetta d'Italia*, 5. listopada 1919. godine, gdje je Jadran nazvao "Latinskim morem u kojem Slaveni imaju puno pravo, iz ekonomskih razloga, koristiti samo jednu luku, ali ništa više od toga". Hrvatsku je opisao kao "podunavsku naciju", kao da njezin narod nije imao nikakvih povijesnih veza s morem.

Nakon što se ustoličio u *Rijeci*, govori nam izložba, D'Annunzio je počeo "provoditi politiku na nov način, centraliziranu u moći glavnog zapovjednika", što je uključivalo masovna okupljanja, propagandu i "marginalizaciju protivnika". Tko su bili protivnici i kako su marginalizirani, možemo se samo zapitkivati. U rujnu 1919. zagrebački *Jutarnji list* izvijestio je da se prema stanovništvu Rijeke D'Annunzijevo dobrovoljci ponašaju vrlo grubo i da je obližnji Bakar pun izbjeglica. Redakcija *Primorskih novina* koje su izlazile na hrvatskom jeziku bila je sva porazbijana. Na dan 17. listopada, D'Annunzijevo ministarstvo izdalo je proglaš u kojem je rečeno da svi elementi koji se protive "idejama Fiume" trebaju napustiti grad, ili će biti strije-

Mussolini i D'Annunzio

ljani kao izdajnici. A talijanske novine *Il Messagero* istakle su da to povlači za sobom ne samo otvoreni lov na sve Slavene, nego i na sve lijevo orijentirane Talijane.

Politička uvjerenja

Činjenica da na koncu te hajke nitko nije ubijen često se navodi kao dokaz da D'Annunzijeva vladavina nije bila tako strašna i da je ne bi trebalo stavljati u isti koš s drugim, puno bezočnijim varijantama političkog nacionalizma koji su ubrzo uslijedili. Ono što D'Annunijevi obožavatelji često zaboravljaju spomenuti jest da su i same prijetnje oblik nasilja, kao i da režim koji prijeti pripadnicima drugih nacija ili drugačijih političkih uvjerenja kao izdajicama - također pridonosi jačanju netolerancije koja, ako i nije doslovno nasilna, onda nasilju izravno prethodi.

Jedna od stvari koju je Giordano Bruno Guerri točno primijetio jest da su ljudi koje je temeljito promijenio Prvi svjetski rat, željeli, u godinama koje su uslijedile, radikalno drugačije društvo. No, mladi su Talijani tada nagnuli u Rijeku i radi svega onoga čega u toj sredini nije bilo. U Rijeci nije bilo dekadentne parlamentarne demokracije, nije bilo ni pokušaja provedbe socijalnog internacionalizma, nisu na

snazi bile ni igre velikih sila, ni provedba njihovih interesa, niti su gradom vladale konzervativne snage crkve. To je, u banalno utopijskom smislu, značilo, u osnovi, da tamo svatko može biti i raditi što god poželi.

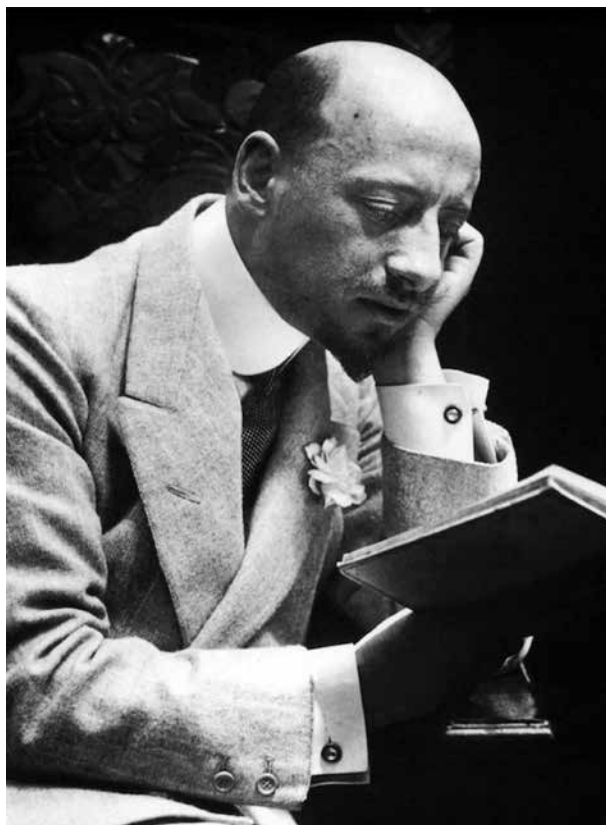
Memoari talijanskog vojnika Giovannija Comissa i drugih otkrivaju nam da su se mladi i slobodoumno nastrojeni ljudi rado skupljali u Rijeci 1919. Uživali su određeni stupanj seksualnih sloboda (uključujući i toleranciju homoseksualnih odnosa) i slobodu stila života kakav u Italiji nije bio moguć. Comisso je (zajedno s nekim gizdavim pilotom Guidom Kellerom) pokrenuo avangardni časopis *Yoga*, dok je futurist Mario Carli uređivao revolucionarno glasilo *La Testa di Ferro*. Nije bez razloga talijanski povjesničar kulture, Claudio Salaris, nazvao to riječko D'Annunzijevo razdoblje *La Festa della Rivoluzione*, kao da se radilo o zabavi koja je potrajala 500 dana.

Imajući na umu da D'Annunzijeva Rijeka nikad nije profunkcionirala ni kao politički ili ekonomski sustav, sve ovo razmetanje revolucionarnim slobodoumljem vrlo je problematično. Izložba pokušava pokazati da je D'Annunzio bio neovisni pojedinac koji je ponudio alternativu talijanskom parlamentarnom sustavu i to se temelji uglavnom dokumentom koji se naziva *Carta del Carnaro* (Kvarnerska povelja), ustavom nalik manifestu koji je objavljen u rujnu 1920. Taj proglas koji je napisao talijanski sindikalist Alceste de Ambris, a poetski ga u svom stilu doradio sam D'Annunzio, obećava i izravnu demokraciju i korporatizam (organizaciju naroda po skupinama koje definiraju zanimanja) i jednaka prava svima, bez obzira na rod, rasu, vjersku ili klasnu pripadnost i, tipično za D'Annunzija, ustavom zajamčenu ulogu glazbe u svim sferama života.

Međutim, Povelja nikada nije saživjela u praksi, tako da ni detalji njezine primjene nikada nisu razrađeni. Objavljena je iz razloga što je D'Annunzijevo režim bio na koljenima i očajnički tražio nove saveznike. D'Annunzio se nadao da će se Povelja svidjeti talijanskim ljevičarima i pokazati im da on nije nikakav konzervativni nacionalist, kako su oni mislili. Nimalo iznenađujuće, ljevica je D'Annunzijevo ulagivanje odbila s prezirom.

Izložba se najviše fokusira na Rijeku, uvjeravajući nas da je D'Annunzijevo potphvat bio zapravo nacionalistička pobuna protiv talijanske vlade koje se nigdje dalje po zemlji nije proširila. No, zapravo je talijanska vlada i sama vodila odlučno nacionalističku, da ne kažemo ekspanzionističku politiku i zapravo je, suprotstavljajući se D'Annunzijevoj riječkoj pustolovini, prikivala vlastite pretenzije na druge dijelove

Gabriele D'Annunzio

istočne obale Jadrana. Nadajući se da će time izvršiti pritisak na mirovne pregovore u Versaillesu i domoći se većeg teritorija u predstojećim poslijeratnim podjelama, Talijani su 1919. izvršili pomorsku invaziju na cijelu hrvatsku obalu. Talijanske trupe domarširale su u unutrašnjost sve do Knina i okupirale dalmatinske otoke od Raba na sjeverozapadu, do Korčule na jugoistoku. Jedan talijanski zapovjednik, osokoljen D'Annunzijevom riječkom eskapadom, pokušao je zadržati kontrolu nad Trogirom, no, kako su u to vrijeme izvijestile lokalne novine, iz grada su ga istjerali sami domoroci. Koliko god da se D'Annunzio razilazio s talijanskim vlastima 1919. on je i dalje bio samo jedan od ideologa prilično naširoko pozdravljene politike kolonijalne ekspanzije.

Politička igračka

Problem ove izložbe o D'Annunziju jest da se fokusira samo na njegove slobodarske težnje, a ostalo se zanemaruje. Kao da se možemo fokusirati na bilo koju od

njegovih preokupacija. Njegova invazija na etnički složen grad s kojim se onda nastavio baviti kao s nekom političkom igračkom, može se objasniti i činjenicom da je on bio jedan od najvećih talijanskih književnika, ali i time da je on bio vrlo živahni pokretač onoga o čemu su drugi ljudi samo maštali.

Vrlo uvjerljivo o tom razdoblju piše Antonio Scurato u svom nagrađivanom romanu *M: Il Figlio del Secolo*, nekom vrstom dokumentarističke proze u koju je smjestio i D'Annunzija i Mussolinija i druge radikale, u nestalnim talijanskim prilikama nakon Prvog svjetskog rata i pokušao prikazati kako je ono što su radili neki od njih utjecalo na ideje drugih. Scurato tamo govori da Mussolini nije od D'Annunzija preuzeo samo uniforme i način ponašanja, već i izričit prezir prema Slavenima i socijalistima, promoviranje patriotske čestitosti, zajedljivo obraćanje političkim protivnicima i promociju radikalnih demokratskih rješenja koja zapravo u sebi nisu sadržavala ništa demokratsko.

Konačno, pitanje je li D'Annunzio bio fašist ili ne, zapravo je krivo pitanje. Niti Mussolini nije znao što je to fašizam 1919. godine, tako da je sljedećih nekoliko godina improvizirao novu ideologiju iz onoga što mu je bilo na raspolaganju. Ono što je važno jest da je D'Annunzio bio vodeći zagovornik besramnog latinskog imperijalizma, koji je Slavene gledao kao pripadnike niže kulture, da je vojne prevrate pretpostavljao diplomaciji i da je alkemičnu pseudo-demokraciju javne podrške pretpostavljao bilo kojem parlamentarnom izbornom sustavu.

Revizionističke pobude današnjih pristalica D'Annunzija ne samo da pokušavaju legitimizirati osvajanje Rijeke 1919. godine, nego legitimiziraju i Hitlerovo pripojenje Austrije 1938. i odcjepljenje srpskih pobunjenika 1990.-1991. u Krajini, kao i Putinovo nametanje rata u Donjeckom bazenu 2014.

Sve ovo navedeno razni su oblici zaobilaženja mirnih rješenja, kad se radikali koji dođu na vlast pobrinu da se umjereni glasovi marginaliziraju. Istinsko nasljeđe D'Annunzijeve politike jesu želja za promjenom granica i raseljavanje stanovništva, a ne život, ljubav i sloboda.

Tekst je izvorno objavljen u Jutarnjem listu, 7. rujna 2019. godine